

Istanbul fojiasi

To'lqinini, bo'ronini ko'rmagan odam

Dengiz doim notinch deb o'ylashi mumkin,

Inson ham shu, farosatda beozor, sokin,

Lekin yurak qatlarida to'fon yashirin.

QATNASHUVCHILAR

Jalol – kolxoz raisi, 64 yoshda.

Saodat – xotini, 60 yoshda.

Iskandar – ukasi, 60 yoshda.

Yo'l boshlovchi, politsiyachi, muxbir, sayyohlar va boshqalar.

Voqea shu kunlarda Istanbul shahrida bo'lib o'tadi.

MUALLIFDAN

Inson qalbining boyliklari ichida Vatan tuyg'usi deb atalgan bebaho javohir bor. U – yuragimizning quvvati, e'tiqodimizning salimligi, hayotimizning butunligidir. Uni his qilmagan farzand, tarannum etmagan ijodkor yo'q.

Vatan – Navoiy va Mashrabning iztirobi, Bobur va Furqatning sog'inchi...

Men chet ellarda safarda bo'lganimda turli sababga ko'ra xorijda qolib ketgan vatandoshlarni ko'rganman. Ularning ko'zlari tubiga cho'kkan dard yuragimda iz qoldirgan. Bu ko'zlar ba'zan tunlari xayolimda gavdalanadi, azob beradi va azob barobarida o'z qismatim uchun shukronalik hissini ko'nglimga soladi.

Hayotda qo'yilgan bir yanglish qadam ba'zan umrlik qiynoqqa sabab bo'ladi. Men qalamga olgan Iskandarning qismati shunday.

Vatan urushida xalqimiz qo'lga kiritgan g'alaba yigirma million jon hisobiga kelgan. Iskandar ham o'sha qurbonlar qatoriga kiradi. Lekin u eng baxtsiz qurbon – tirik qurbon.

Qahramonlarim o'z xatolari va armonlari bilan, ishonchlari va ishtibohlari bilan shu zaminda yashab turgan odamlar... Ana shu so'zlar bilan, aziz do'stlarim, bu fojeyi qismat tarixini sizning hukmingizga havola etmoqdaman.

Yaqinlashayotgan kuchli po'rtana tovushi, kema zirhiga urilgan to'lqinning qarsillashi eshitiladi. Chaqmoq, chaqadi, momaqaldiraq gumburlaydi.

"Diqqat! Diqqat! Beruniy sayyoh kemasi radiouzelidan gapiramiz. Shimoldan kelgan havo oqimi O'rta Yer dengizida shamolning kuchayishi, chayqalishning oshishiga sabab bo'lmoqda. Hurmatli sayyohlar! Kema palubasiga chiqish qat'iyan man etiladi. Bo'ron 9 ball, dengiz 8,5 ball".

Bo'ron kuchaya boradi. To'lkinlarning dahshatli gumburlashi chayqalishning zo'rayganligidan darak beradi. Nihoyat shamol va chayqalish pasayadi.

"Diqqat! "Beruniy" sayyoh kemasi Bosfor bo'g'ozida suzib bormoqda. Bir necha daqiqadan so'ng kema Istanbul bandargohiga kiradi".

Birinchi manzara

Istanbul. Mashhur Kapali charshi oldidagi maydon. Chap va o'ng tomonda timlik rastalar. Orqada shahar, machitlar, minoralar, zamonaviy ko'p qavatli uylar. Uzakda ko'm-ko'k Bosfor ko'rfazi.

Kemalar. Ular ichida yirik bo'lib qizil bayroqli "Beruniy" kemasi ajralib turadi. Bozor oldidagi maydondan turli toifadagi kishilar: turklar, inglizlar, yaponlar o'tib turadilar. Aravachalarda yuk tortib borayotgan xizmatkorlar, ular ortida sigareta tutatib kelayotgan boyvachchalar. Gazeta sotayotgan bolalarning ovozlari:

– “Gazet! Gazet! Gazet! “Hurriyat”, “Gunoydin”...

Janob prezident hazratlarining ma’ruzalari, Jopuniya Amrikoning cho’kmas harbiy kemasi o’lur!”

Sigareta sotayotgan odam:

“Sigaret, sigaret! “Malburo”, “Malburo!”

Kepqoling!”

Gadoy

(O’tkinchiga)

Sadaqa kiling, janob! Sadaqa qiling, ser!

Sahnaning asosiy qismi qorong’ulashadi va old sahnaga yo’lboshlovchi turk ayol yetagida bir guruh o’zbek sayyohlar kirib keladilar.

Yo’lboshlovchi

Mana, keldik. Sharq bozori degan joy shu yer,

Jondan boshqa hamma narsa bunda muhayyo.

Dunyo bozor degan gap bor, lekin aslida

Istanbulning Sharq bozori o'zi bir dunyo.

U dunyodek bepoyonu dunyodek rangin,

Dunyo kabi savdosi ham, g'avg'osi ham ko'p.

U shunday bir saltanatki, boyligi olam,

Sultonlari qatorida gadosi ham ko'p.

Bu tomonda gilam rasta, bu yon zargarlik,

Bu qatorda ketganicha bazzozlik – mato.

Boshdan-oyoq kezmok uchun Sharq bozorini

Bir kun emas, bir hafta ham yetmaydi hatto.

Ammo bizning ixtiyorda ikki soat bor,

Istagancha ko'ring, xarid qiling, iltimos.

(Saodat oqsoqlanib to'dadan ajralib chiqadi va chekkadagi skameykaga o'tiradi. Uning yoniga Jalol keladi.)

Faqat

(soatiga qarab)

Ikki soatdan so'ng, ya'ni oltida

Avtobusda uchrashamiz, kechikmang, xolos.

(Sayyohlar yeovur-yeuvur bilan tarqala boshlaydilar.)

Sumkali sayyoh

Qulmuhammad aka! Nima xarid qilasiz?

Yangamizga tilla sirg'a oling!

Muxbir

E, ukam,

Bunda pulga tilla tugul, jez ololmaysiz.

(Fotoapparatini chiqarib, hammayoqni suratga ola boshlaydi.)

Termosli sayyoh

(Sumkali sayyohga)

Jiyanim shim olib keling, degan.

(Kreozga qarab)

“Leu straus”,

Tanlashvoring, birodar!

Ayol sayyoh

(Termosli sayyohga)

E, kimga aytyapsiz!

Erkak kishi shim tanlashni bilar ekanmi,

Yuring, sizga o'zim tanlab beraman.

(Ketishadi.)

Saodat

Voy, voy –

Oyoqqinam tamom bo'ldi.

(Tuflisini yechadi.)

Jalol

Senga aytdim-a,

Uzoq yo'lga baland poshna tufli kiyma, deb!

"Ular", – deding, – "Angiliston, Farangistonga

Shippak kiyib boramanmi, u yurtdagilar

Nima deydi", deb gapimga quloq solmading.

(Saodatning oyog'ini ko'rib)

Bay-bay... Sho'rlik... Tovoning go'sht bo'lib qolibdi.

(Sumkadan yod, paxta olib xotinining oyog'ini muolaja qildi).

Saodat

Qariganda sayyohatga chiqmay men o'lay,

Uyginamda jujuqlarni bag'rimga bosib,

Televizor ko'rib yotsam bo'lmasmidi-ya!

Jalol

Bunday safar hammaga ham vasib bo'lmaydi –

Shuncha yurtni ko'rdik. Ko'p ham noshukur bo'lmang.

Daniyadan yo'lga chiqib, yarimdunyoni

Kezib, mana, Turkiyaga keldik.

(Shoirona)

Parivash –

Nozananim, sarvqomatim, oyog'ingizga

Butun boshli Yevropani poyandoz qildik.

Ushalmagan yana qanday orzulari bor?

Saodat

Bittagina orzum – eson-omon uyimga

Yetib olsam bo'ldi. Endi ikki dunyoda

Sayohatni orzu qilmay. Bo'larim bo'ldi.

Hammasidan chayqalishi yomon bo'larkan.

Har gal to'lqin qarsillatib kelib urganda

"Endi o'ldim" deyman. Bay-bay, kema jonivor

Arg'imchoqday uchadi-ya!

Jalol

Yoshlik paytingda

Hayinchakka to'ymay qolgan bo'lsang mabodo,

Maza qilib uchib olding.

Saodat

Ichak-chavog'im

Naq teskari bo'lib ketdi. Voy, boshginam-yey!

Sumkali sayyoh

(Hovliqib kiradi)

I-e, sizlar nima qilib o'tiribsizlar,

Axir bozor qizigandan qizib yotibdi.

Jondan boshqa hamma narsa bor ekan, yanga,

Sizga nima kerak, yuring!

Jalol

Bizga jon kerak.

Saodat

(Jalolga)

Kamoljonim, yaponskiy magnitafon deb

Ko'p yalingan edi, boring, oling, dadasi.

Men shu yerda o'tiraman.

Sumkali sayyoh

(Bosh barmog'ini ko'rsatib)

Bundoqlari bor.

Yuring, o'zim ko'rsataman.

Jalol

Ovora bo'lmang,

Bir kamimshu uzoq yurtdan... E, keling qo'ying.

Sumkali sayyoh

Bilganingiz...

(Chiqadi. Sukut.)

Jalol

Xotin, nega jim bo'lib qolding?

Saodat

Dadasi...

Jalol

Ha.

Saodat

Ertalabdan beri ko'nglimda

Bir xiralik bor.

Jalol

Sog'inchdan, darmonsizlikdan...

Saodat

Undan emas. Hali sizga aytay dedim-u,

Yuragingiz g'ash bo'lmasin deb indamadim.

Jalol

Xo'sh, nima gap?

Saodat

Nonushtadan keyin anovi

Ayo So'fiya masjidiga bordik...

Jalol

Xo'sh?

Saodat

Shunda

Bir turk bizga juda uzoq tikilib qoldi.

Jalol

Nima bo'пти?

Saodat

Men cho'chidim, afti bir xunuk...

Basharasi to'la chandiq, qora plashda.

Hassa tutgan. Siz unga hech qaramadingiz.

U ko'zini olgani yo'q.

Jalol

Qarasa nima?

Bir anqovdir.

Biz ularga, ular bizlarga

Anqayamiz. Qo'sh tomosha...

Saodat

Tomosha bo'lsa

Go'rga edi. Ertalabdan beri ketmaydi.

Muzeyda ham, sultonlarning saroyida ham

U ergashib yurdi. Bir payt yaqin kelganda

Qaradimu yuragim bir shuvillab ketdi.

U ko'zini olib qochdi...

Jalol

Vahima qilma,

Har narsadan cho'chib vos-vos bo'lib qolibsan.

Sumkali sayyoh

(Yana paydo bo'ladi.)

Charmkamzul oldim. Qalay, yarashibdimi?

Saodat

Yarashibdi. Binoyidek.

Jalol

(O'zicha)

To'qimdakkina.

(Sumkali sayyohga)

Omadingiz kelibdi-da.

Sumkali sayyoh

Kelganda qandoq!

Biz tomonda bunaqasi bo'lmaydi.

Jalol

(Kesatib)

Yashang!

Sumkali sayyoh

(Soatiga qarab)

Bir soatdan ko'proq vaqt bor.

(Bozorga kirib ketadi.)

Jalol

Eh, yoshlar! Yoshlar!

Matoh desa o'zlarini tomdan tashlaydi.

Na andisha, na g'urur, na istihola bor,

Anovining ikki ko'zi magazinlarda,

Biror narsa yarq etsa bas sho'ng'ib ketadi

Ko'rsichqonga ko'zi tushgan qirg'iyga o'xshab.

Dakki bersam, "Men bu yerga Napoleonning

Mozorini ko'raman, deb kelgan emasman",

Deb aytadi, uyati yo'q.

Saodat

Nima qilsin – yosh,

Kiyingisi keladi-da... Yoshligingizda

O'zingiz ham juda bashang kiyinardingiz.

Oq kitel-shim, oq kepka, oq brezent tufli...

Jalol

Tuflini biz tish poroshok bilan oqlardik.

Saodat

Ne bo'lsa hamdurust edi o'sha kiyimlar.

Jalol

Ham arzonroq edi. Topish qiyinmas edi.

Saodat

Juvonlar ham hozirgidek kiyinmas edi.

Uzun ko'ylak, uzun lozim, yeng bu yergacha.

(Barmoq uchini ko'rsatadi.)

Jalol

Durrachani aytmay-sanmi? Uzoqdan ko'rib

Yuragimiz dukullardi.

Saodat

Ho...

Jalol

Hammagamas.

Sen boshqacha eding. Go'zal, ko'zlaring jodu.

Men qishlokda ikki yilcha bo'lmadim, xolos,

Ikki yilda koptok o'ynab yurgan qizaloq –

Ofatijon, sarviqomat bo'lib qolibsan.

Saodat

Farg'onadan siz ham boshqa bo'lib kelgansiz...

Dadasi... Hoy dadasi...

Jalol

Ha!

Saodat

(Ko'li bilan ko'rsatib)

Ana, kelyapti.

(Cho'chib tisariladi.)

O'sha odam! Qo'rqyapman, keta qolaylik.

Jalol

Qani? Nega cho'chiysan-a?

Saodat

Ana, ana u!

(Qora sharpa daraxt panasida to'xtaydi.)

Jalol

(Sharpaga)

Hoy sen kimsan?

(Sharpa jim.)

Gadomisan, qalandarmisan?

(Sharpa jim.)

Beriroq kel, hoy!

Saodat

Chaqirmang, ketsin daf bo'lsin.

Jalol

Dil biliyurmisan, gardash?

(Sharpa jim.)

Demak, turkmassan,

Arabmisan yo hindu, yo eroniymisan?

Notanish odam

(Sukutdan so'ng. Panada turgancha)

Hamma millat nomin aytding. Ammo ne uchun

O'zbekmisan, deb so'rashga tiling bormadi?

Men o'zbekman!

Jalol

Yo ajabo!

Saodat

Tavba, yo tavba!

Notanish odam

Nega hayron bo'lasizlar? Yo chet ellarda

O'zbeklarning borligini bilmasmidingiz?

Cho'chimangiz. Men xoin yo josus emasman.

Men bir xazon yaprog'iman. Taqdir shamoli

O'z bog'imdan yiroqlarga uchirib ketgan.

Necha yilki, hayotimdek xazon faslida

Bandargohga kelib bunda kema kutaman.

Jalol

Sho'r peshona ekansan-ku. Gaping rost bo'lsa,

Panadan chiq.

Saodat

(cho'chib)

Yo'q, dadasi, qo'ying, chaqirmang.

Turqi sovuq ko'rinadi. Juda qo'rqaman,

Kimbiladi bu inson kim, murodi nima?

Yuring, ketdik, jon dadasi, safarimizning

Oxirida ko'rgilikka uchrab qolmaylik.

Begona yurt...

Jalol

(Saodatga)

Jimtur...

Notanish odam

Tezroq ketay... mabodo

Ona yurtidan bir kaft tuproq keltirmadingmi?

Jalol

Tuproq yo'g'-u, u tuprokda bitgan mayiz bor.

(Sumkadan bir xaltacha olib uzatadi.)

Beriroq kel, ol, hayiqma, notanish odam.

Notanish odam

Yaqin borsam sizlarga gap tegmaydimi?

Jalol

Beriroq kel.

Notanish odam

(Panadan chiqib yaqin keladi. Uplashda, yuzi chandiq. Qo'lida hasa. Sochlari oppoq. Jalolning qo'lidan xaltachani olib ochadi, bir dona mayizni oyeziga solib uzoq tamshanadi.)

Shukr, yurtim nafasini tuygandek bo'ldim.

Qulluq, yurtdosh, ming tashakkur, taqdir hamisha

Nasibangni butun qilsin!

Jalol

O'zingni tanit,

Kimsan, qachon bu yoqlarga kelib qolgansan?

(Sharpa jim.)

Gapirsang-chi! Qayerlikсан? O'zbekistonda

Biror kimning bormi? Aytsang, balki tanirman.

Notanish odam

Hech qayerda hech kimim yo'q. Qismat dashtida

Bir sho'rakman – yumaloq xas. Qurigan jismim

Zamonlarning quyunida mangu sargardon,

Vatani yo'q, elati yo'q bir benavoman.

Bu dunyoga qachon keldim – esimda ham yo'q.

Bamisoli dunyo borki, men borman. Shuncha –

Uzoq bo'ldi bu g'urbatkash umrim. O, mendan

Hech narsani so'rama, qo'y!

Jalol

Ey, jabrdiyda,

Ne balolik qismat seni bu kunga soldi?

El oldida yuzing shuvit bo'lsa, uni ayt.

Haqiqatda agar josus, xoin bo'lmasang,

O'zga neki gunoh bo'lsa, uning avfi bor.

Mard bir o'lar, nomard yuz. Ha! Egilgan boshni

Qilich kesmas, degan gap bor. Qolgan umringni

Ayriliqning azobida o'tkazma, yurtdosh.

Tortinma ayt, yurtga qaytmoq niyating bo'lsa,

Men qo'limdan kelganicha yordam berayin.

Notanish odam

Ammo mening najotimga na-da sen, hatto

Parvardigor qodir emas.

(Sukut.)

Qirq yil ilgari

Men o'lganman. Qarag'ayzor o'rmon ichida

Ko'milganman. Ro'parangda turgan – arvohim.

Saodat

Bu ne dahshat! Tush ko'ryapman. Yo'q, bu o'ng emas.

Qo'rqinchli tush!

Jalol

Beriroq kel, nega qo'rqasan?

Qayerdadir ko'rgandekman...

(Sukut.)

Yo'q, eslolmadim...

Mabodo sen biz tomonda – eski Qo'shtepa,

Yangi nomi Engels – unda bo'lmaganmisan?

Notanish odam

(Cho'chib tushadi, yaqin kelib bir Jalolga, bir Saodatga tikiladi, hayajonga tushadi.)

Bo'lmaganman, yo'q. (Nari ketadi.)

Jalol

O'zingni yashirma, tokay –

Berkinib kun ko'rmoq mumkin!

Notanish odam

(O'zicha)

Qanday tasodif!

Zamon, makon deb atalgan poyonsizlikda

Qit'alar va yillar osha bundoq uchrashuv!

(Jalolga)

Qo'y, so'rama. Surishtirib nima qilasan?

Foydasi yo'q.

Jalol

Mayli, yurtdosh, o'zing bilasan.

Biror nafim tegarmikin deb o'ylagandim,

Aftodahol ko'rinasan.

Saodat

Yorug' dunyoda

Qancha baxtsiz odamlar bor!..

Jalol

(Yonidan pul chiqarib uzatadi)

Mana buni ol,

Bir kuningga yaratarsan.

Notanish odam

Yo'q, kerak emas,

Kambag'alman, lekin gado bo'lganimcha yo'q.

(Muxbir kirib keladi.)

Muxbir

Jalol aka, yanga, qani bu yerga turing,

Abadiyat uchun bitta kadr qilamiz.

(Fotoapparatni to'yerilaydi. Notanish odam ketadi. Muxbir bir-ikki suvratga oladi.)

Ana bo'ldi.

(Bosh barmog'ini ko'rsatib)

Mana bundoq rasm chiqadi!

(Notanish odam ketgan tomonga qarab-qarab qo'yadi va ketadi.)

Jalol

(Atrofga qarab)

Xah, qochirib yubordi-ya!

Saodat

Shoʻrlik bewatan...

Qoʻying, mayli, bir hisobda ketgani yaxshi.

Dard-hasrati qurib ketsin, koʻnglimni ezdi.

Jalol

Hayotimda bir savob ish qilay deb edim.

Vatanidan judo boʻlgan bechora ekan.

Bir yordamimtegib qolsa, yomon boʻlmasdi.

Saodat

Lekin oʻzi istamasa nima qilasiz?

Jalol

Uni topish kerak.

Saodat

Qanday qilib topasiz?

Jalol

Ana, o'zi keldi.

Notanish odam

(Kirib keladi.)

Yana keldim, o'zimni

Tanitmoqchi emas edim. Lekin o'ylasam,

Keyin armon bo'lar ekan. Mayli, aytaman.

Lekin bitta shartim: gap shu yerda qoladi,

Na bu joyda, na Vatanda biror kimsaga

Men to'g'rimda so'zlamaysiz.

(Sukut.)

Endi eshiting.

Qo'shtepaning guzarida bir tut bor edi,

Yuz yillik tut...

Jalol

(Saodatga)

Ha, aytdim-ku, uni ko'rganman.

Notanish odam

O'sha tutdan sal pastroqda, eski xovlida

Usta Ahmad yashar edi.

Jalol

U mening otam.

Bilarmiding?

Notanish odam

Ha. Urushning birinchi yili

Halok bo'lgan edi.

Jalol

To'g'ri. Ayt, kimsan o'zing?

Notanish odam

Sen o'shanda endigina uylangan eding,

Jonon kelin Saodatni

(Saodat cho'chib ketadi.)

Bag'ringga bosib

Yotganingda sahar payti qora xat keldi.

(Jalol va Saodat lol.)

Shunda hali o'n sakkizga to'lib to'lmagan

Ne sababdir uydan ketib qolgan Iskandar

Ukang keldi... Ostonada turgancha yig'lab

Onasiga vido aytib urushga ketdi.

Shu bo'yicha qaytgani yo'q.

Jalol

Ukam Iskandar

Novgorodda halok bo'ldi.

Notanish odam

Afsus...

Jalol

Ming afsus,

U mard edi.

Notanish odam

Afsus shuki, u o'lmay qoldi.

Jalol

Yo'q... Nahotki...

Notanish odam

Men bo'laman o'sha Iskandar!

(Saodat qichqirib yuboradi.)

Jalol

Yolg'on! Yolg'on! Sen u emas! Iskandar o'lgan!

Mening ukam Vatan uchun jonini berib,

Yer qa'rida yotibdi. Sen arvohni tinch qo'y.

Notanish odam

Tanimading, yo tanishni istamading. Sen –

Qahramonning akasisan, shunisi ma'qul.

Qabih chindan ko'ra ezgu yolg'on yaxshiroq.

Sen aytgancha bo'lsin, gapim yolg'on, afsona.

Hech cho'chima. Sha'ningga dog' tushirmayman. Yo'q!

Men o'lganman. O'lganimcha qolaman. Ammo,

Bir o'tinchim – onam tirik bormi – shuni ayt.

Ayt, yashirma. O'zimni fosh qilmayman, ishon.

Faqat onam o'lgan bo'lsa aza ochaman,

Yig'lab-yig'lab yuragimni yozaman, xolos.

Agar tirik bo'lsa, sendan bitta iltimos:

Jigarlik qil, ukang ado eta olmagan

Vasiyatni sen bajargin.

(Qo'ynidan tumor oladi.)

Mana bu – tumor.

Meni jangga kuzatarkan, onam bechora

Shuni tikib bergan edi. Aytgan ediki:

“Sen kenjamsan, jangdan omon qaytasan. Axir,

Meni go'rga qo'yadigan o'zingsan, bolam!

Bolam! Sening diydoringni ko'rmagunimcha,

To qiyomat ilhaq bo'lib yotaman. Bilki,

Bo'yningdagi tumor emas, onang yuragi.

Tilagim ham vasiyatim shuki, sen qaytgach,

Qachon vaqti qazo yetib dunyodan o'tsam,

Shu tumorni o'zing boshimostiga qo'ygin".

(Sukut.)

Onaginam, yuraging-ku meni asradi,

Men sutingni oqlolmadim. Beomon qismat

Bolangni o'z Vatanidan benasib qildi.

(Jalolga)

Agar onam tirik bo'lsa, jigarim, endi,

Mana tumor, vasiyatni o'zing ado et.

(Saodat davorga suyangancha, Jalol boshini ushlab tebratganicha lol.)

Demak... onamo'lgan. Meni kuta-kuta u

Ilhaqliqda ado bo'lgan. Kechir, onajon!

Kechir meni! Kechir meni! Men odammanmi?

Egasi yo'q, sanqib yurgan bir qari itman.

Benavoman, bedavoman.

(Ketadi.)

Jalol

Iskandar! To'xta!

(Iskandarning orqasidan chiqadi.)

Ikkinchi manzara

Karvonsaroy mayxonasi. Sahna ichkarisida ikki, uch, to'rt kishili yasatig'liq stollar. Mayxonaning o'ng tomonida sahna. Lekin u bizga ko'rinmaydi. Stollarda bizga tanish sayyohlar. To'rt ayol bir stol atrofida. Saodat ham ular orasida. Hammaning ko'zi sahna tomonda. Muzika yangrab turibdi. Raqqosa va cholg'uvchilarning soyasi devorda akslanadi. Sahna oldida – uch kishilik stol atrofida Jalol va Iskandar. Sahna orqasi qorong'ulashib, biz faqat Jalol va Iskandarni ko'ramiz.

Jalol

Bu dunyoda judolikning turfa xili bor.

Birov yordan ayriladi, birov diyordan.

Yo'qotishlar ichida eng mushkul, eng dahshat –

Bu o'zlikni yo'qotmokdir. Eh, sen Iskandar!

Sen o'zingni yo'qotibsan. Qanday ko'rgilik!

Iskandar

Gunohim shu – tirik qoldim. Ming pushaymonman.

Jalol

Aybing tirik qolganingmas...

Iskandar

Tirik o'lganim.

Jalol

El-yurt mayli, qarindoshu urug'lar, mayli,

Onangni hech xayolingga'keltirmadingmi?

(Iskandar qayeu ichida bosh tebratib o'tiradi.)

Sendan keyin uch oy o'tmay men ham jo'nadim,

Grodnoda yaralandim. Tuzalib chiqib,

Elbagacha bordim. Umr bor ekan – qaytdim.

O'sha kunni unutmayman – onam bechora

Tut tagida kir yuvmoqda ekan. Ko'rdiyu: –

“Bolam, bolam!” deb yelkamga osilganicha

Yig'layberdi. Sovun yuqi qo'llari bilan

Yuzlarimni, boshlarimni silab yig'ladi.

“Nega o'zing qaytding, bolam, ukaginangni

Qayerlarga tashlab kelding?" deb faryod chekdi.

Keyin bilsam, sendan qoraxat kelgan ekan,

Xat yonida komandiring Danilov yozgan

Maktub ham bor ekan: "Ona! Farzanding bilan

Iftixor qil! – deb yozibdi – o'g'ling qahramon!"

(Sukut.)

Yillar o'tdi. Oltmish to'rtning bahori edi,

Moskvada veteranlar anjumanida

Bir polkovnik menga uzoq tikilib qoldi.

Biz tanishdik. Qaraki, u Danilov ekan.

Meni senga o'xshatibdi. Quchoqlab oldi,

Novgorodga birga bordik. Qabringni topdik.

"Qabring" dedim, meni kechir – o'zga ne deyin?

Qorong'ulik cho'kadi. O'rmondagi yalanglik. Danilov va Jalol lavha yonida.

Danilov ovozi

Qirq uchinchi yil. Yettinchi sentyabr edi.

Bizning rota olov seli ichida qolib,

Bu yerda yov hujumini qaytarar edi.

Biz oz qoldik. Lekin yovga taslim bo'lmadik.

Iskandaring shunqor edi. U yakka o'zi

To'rtta tankni yondirdiyu beshinchisiga

Qo'lidagi granata bilan tashlandi.

Ko'z oldimda tank va inson ro'baro' keldi.

Bamisoli ertaklarda yovuz maxluqqa,

Qoradevga ko'krak tutib tik hamla qilgan

Pahlavondek edi o'sha damda Iskandar.

Lekin, afsus, ertakdagi kabi bo'lmadi,

Vahshiy kuchni yengolmadi mardlik, adolat...

Ko'z oldimda tank do'stimni... dahshat!

(Sukut.)

Ey, do'stim!

Endi mening diyorimda, qabring ustida

Qarag'aylar alla aytib tebranmoqdalar...

Qorong'ulik. So'ng yana Karvonsaroy. Jalol va yig'layotgan Iskandar.

Jalol

O'sha yerning tuprog'idan bir kaft keltirib

Men Jasorat maydonida qabr yasatdim.

U qabrda yil – o'n ikki oy navbahorning

Chechaklari alvon-alvon bo'lib yotadi.

Iskandar

Bas, ezilgan yuragimni qaytadan ezma.

Yolg'on shuhrat sharif qilgan ismimga la'nat.

O'sha jangda tank ostida majaqlanmasdan

Tasodifan tirik qolgan jismimga la'nat!

Kani edi, haqiqatdan men o'lgan bo'lsam,

Qani, chindan unib yotsa qabrimda gullar,

Qani edi, halok bo'lgan do'stlarim kabi

Mangu sukut og'ushida rohatda yotsam.

Odam nasli azal abad o'limdan qo'rqar,

Nechun, nechun? Axir o'lim oliy mas'udlik,

Bor vujudning, jonu ruhning osudaligi,

Ammo bu baxt mendan doim yuzini burdi.

Endi kimman? Na o'lik, na tirik bir vujud,

Ko'zi ochiq, qadam tashlab yurgan qabrman.

(Sukut.)

Shunday qilib o'sha kuni men omon qoldim,

Chuqurlikka qulabmanu hushdan ketibman.

Bir mahal ko'z ochsam, ikki bahaybat nemis

Avtomatni to'g'ri qilib qarab turibdi.

Qismat ekan, asoratning achchiq alami,

Chidab bo'lmas qiynoqlari boshlandi. Inson –

Guldan nozik inson – vaqti kelsa temirdan

Mustahkamroq bo'lar ekan. O'shanda bildim.

Iztirobdan odam o'lsa men o'lar edim,

O'sha yillar dahshatini so'zlamok uchun

Yillar kerak...

(Qorong'ulikda ko'mir tashiyotgan asirlarning soyasi ko'rinadi.)

Xullas, bir kun yarimkechada

Yetti asir maslahatni bir joyga qo'yib,

Poyloqchini gumdon qildik. O'rmonga qochdik.

O'sha damdan vaqt sezgisi yo'qoldi. Qancha

Yuguranimni bilmayman. Tasavvurimda

Es-hushimdan judo bo'lib to bugungacha

Yuguraman, yuguraman... Hech to'xtamayman.

Kimdan qochib bormoqdaman, qayga qochaman –

Menga sira ayon emas. Hayot bamisli

Qop-qorong'u o'rmon... Hatto tushlarimda ham

To'da-to'da itlar meni quvlaydi...

(Sukut.)

Xullas,

Ko'zni ochsam, bir kulbada yotibman... Oqsoch

Nemis kampir boshim uzra o'ltirar edi.

U o'rmondan behush holda topibdi meni.

(May ichadi va Jalolning qadahiga qarab)

Ichmayapsan?

Jalol

Jigar chatoq.

Iskandar

Sen ham qaribsan.

Namoz o'qiysanmi?

Jalol

(Miyig'ida kulib qo'yadi va bosh tebratib «yo'q» ishorasini qiladi).

Sen-chi?

Iskandar

Jon deb o'qirdim.

Lekin menda e'tiqod yo'q. U dunyoga ham,

Bu dunyoga ham.

Jalol

Ishonchsiz yashash – ko'rgilik.

Har yurakka bitta tayanch nuqta zarurat.

Busiz odam odam emas – bo'shliq bo'ladi.

Iskandar

Menga qolsa e'tiqodsiz yashashdan ko'ra,

Changalzorning yarim vahshiy qabilasidek

Illogami, to'ng'izgami sig'ingan yaxshi...

Mening xasta jonimga ham bir aso kerak,

Ammo qani o'sha imon? O'sha e'tiqod?

Zamon barcha xudolarni arshdan qulatdi.

Savob, gunoh barbod bo'ldi. U dunyodagi

So'roqlardan qo'rqadigan odamqolmadi.

Men sargardon hayotimda nimani ko'rdim?

Hamma yerda imonsizlik, fahsh va qabohat!

Tubanlik bor – alhazar yo'q. Biz nafas olgan

Shu havoga to'lib ketdi yolg'on sadolar.

Tuman xillik to'lqinlarda tongdan tonggacha

Miyamizni aldoq bilan to'ldirmoqdalar.

Faqat bir gap: biz yaxshimiz, boshqalar yomon.

Jalol

Shuning uchun odamzotga ikkita quloq,

Bitta aql tarozusi berib qo'yilgan.

Ikki yonga quloq solu bir mezon bilan

O'lchab o'zing xulosa qil. Haqiqatni top.

Iskandar

Haqiqat yo'q. Bo'lgan emas. Dunyoda faqat

Manfaat bor. Manfaat deb atalgan "cho'pon"

Odamzodni poda qilib haydab yuribdi.

Jalol

Ha, shubhasiz, sen tanlagan dunyoda shundoq.

Iskandar

Men tanlagan dunyo? Menda tanlash huquqi

Bormi edi? Sargashta jon uchun dunyo – bir.

Ummonlar bir, sahrolar bir, daryolar ham bir,

Odamizod boshidagi savdolar ham bir.

Dunyo ikki bo'lsa sarhad bormi o'rtada?

Jalol

Ha, sarhad bor. U odamlar qalbidan o'tgan,

Bas, o'zingni soddalikka solma, senu men

Faqat ikki odamemas, ikki olammiz.

Iskandar

Bir otayu bir onaning ikki farzandi

O'rtasida, demak, endi tubsiz jarlik bor...

Qani, ayt, men qaysi olam, qaysi jamiyat,

Qaysi vatan odamiman? Ajrim qilib ber!

Meni o'zbek ona tug'ib, alla aytdiyu

Nemis ona olib chikdi ajal domidan.

Bir olamda ko'z ochdimu boshqa olamda

Umrimo'tdi – endi qaysi dunyo nomidan

So'zlamog'im kerak? Menga tushuntirib qo'y.

Sarmoyadormanmi? O'shal ikkinchi onam

Ukasiga kuyov bo'ldim va undan meros

Dyusseldorfning bankasida sarmoya qoldi.

Vaqt bo'ldiki, o'n ming aqcham yuz mingga bordi,

Vaqt bo'ldiki, bir do'koncha tebratdim, xolos.

Yo'qsilmanmi? Endi mendan yo'qsil odam yo'q,

Ko'zim xira, darmonsizman, tashlandiq zotman,

Xotin boshqa erga tekkan, o'g'il uylangan.

Bu o'rmonda quyonlardek urchib, ko'payib,

Quyonlardek tanimaymiz bir-birimizni.

Mana, mening tarjimai holim, ayt endi,

Qaysi dunyo ro'yxatiga qo'shasan meni?

Jalol

Bu holatni ajrim qilmoq mening ishimmas,

Yurtga qaytsang, tegishli joy ajrim qiladi.

Faqatgina, maslahatim hech bir narsani

Berkitmay ayt, – ular hammasini biladi.

Iskandar

Qaysi aybim uchun so'roq berishim kerak?

Tank majaqlab ketmagani uchunmi, yoki –

Arosatda omon qolgan boshim uchunmi?

Men fashistga askar bo'lib jangga kirdimmi?

O'z yurtimga o'q otdimmi? Tuhmat qildimmi?

Jigar bo'lib yuragimni sen tushunmasang,

Meni kim ham tushunardi, shafqat qilardi?!

Jalol

Yoshlikda ham sen o'lguday jizzaki eding,

Qaribsan-u, bu odatdan xalos bo'lmabsan.

Seni o'ldi degan edik, mayli, o'lmabsan –

Lekin aybim nima, desang hayrat qilaman.

Qirq yil yurtga qadam qo'ymay benomu nishon

Yurganingni o'zing gunoh sanamaysanmi?

Iskandar

O'ylaysanki, men yurtimni sog'inmaganman!

Umrin bo'yi yo'l izladim. Nahot bilmaysan,

Asir zoti xoinga teng sanalgan axir!

Yov o'qidan qo'rqmaganman. Lekin o'z eling,

Sen jon fido qilgan eling xoin sanasa,

Itdek otib tashlasa-chi? Alam qilmasmi?

Jalol

Avfi umum chiqqan edi.

Iskandar

Keyin kech bo'ldi,

Ming bir sabab. Qaybirini senga aytaman.

Jalol

Qo'y, gapirma. Shuncha yil-a! Vijdoning qani?

Iskandar

Vijdon... vijdon... o'sha vijdon bormi o'zingda!

Ba'zan meni o'ylaganda qiynalmaysanmi?

Qabrimdagi sovuq toshga qo'ling tekkan payt

Barmoqlaring kuymaydimi? Yoki ko'zingdan

Yoshing oqsa yanoqlaring lovullamasmi?

Ko'rib turib sen baxtimni tortib olding-a!

Ko'zlaringni olib qochma, menga tik qara.

Agar senda vijdon bo'lsa, bundoq qilmasding.

Indamaysan. Yo'q, yodgorlik qo'ymading menga,

Gunohingni ko'mib, marmartosh bostirgansan!

Meni ko'rish senga qanchalar og'ir!

Jalol

Menga nima da'voying bor?

Iskandar

Ha, bilmaysan-a!

Qorajarning yoqasida – pasqamlik joyda

Aka-uka nima uchun mushtlashgan edik?

O'n yettida edim, sen-chi, yigirma birda.

Meni rosa do'pposlading, o'shanda uyga

Engil-boshim qop-qora qon bo'lib qaytdim-u,

Onamga churq etganim yo'q.

Jalol

Shuncha yil o'tib

Hali eslab yuribsanmi? U gaplarni qo'y.

Iskandar

Urganingni unutardim, lekin qalbimga

Xanjar sanchding sen – jigarim, qandoq unutay?

Men-ku uni jonimdan ham yaxshi ko'rardim,

Bilib turib Saodatni yo'ldan urding-a!

Jalol

Bunday so'zni tilga olma. Saodat menga

Hammasini aytgan. Seni u sevgan emas.

Iskandar

Yolg'onni qo'y. U nur kabi pokiza edi,

Meni yaxshi ko'rar edi, uchrashar edik.

Bizlar xuddi qo'sh kabutar edik, sen iblis

Qirg'iy bo'lib changal solding. G'unchani uzding.

Jalol

Bas, Iskandar! Estdan chiqar go'dak xayolni,

Bizlar sevib turmush qurdik.

Iskandar

Bu gap ham yolg'on,

Sen chiranchiq, manman eding. Eng go'zal qizni

Qo'lga olib do'stlaringga maqtanib yurding.

Bilardingki, men ishqida devona edim,

She'rlar yozib yurar edim. Ko'rganda titrab,

Vujudimda sirli otash gurillar edi.

Majnunligim ayon edi butun qishloqqa.

Sevmagansan! Saodat ham sevmagan seni,

Hech sevishi mumkin emas. Sen – zo'ravonsan.

U meniki edi – axir.

Jalol

Sen bola eding.

O'g'il bola o'n yettida bola bo'ladi,

Qizni esa, erga bersang ona bo'ladi.

U munosib emas edi senga, gapirma.

Iskandar

Bolamidim? Ko'ngillilar safiga turib

Jangga ketgan, qahramonlik qilgan Iskandar –

Bolamidi? Uning shonu shuhrati bilan

Sen kekirib yuribsan-ku!

Jalol

Bas qil!

Iskandar

Quloq sol!

Sen bilmaysan, men o'shanda jangga ketarkan,

Yuragimga alam o'sha o'tin solib ketganman.

O'sha o'tni tig' uchida olib o'tganman.

Shu o't bilan tikka bordim nayzabozlikka,

Yonayotgan binolarga o'zimni urdim.

Qahramonlik qidirmadim, o'lim qidirdim.

Lekin afsus... Ajal degan it ekan asli,

Qochsang quvar ekan, quvsang qochaverarkan.

(Sukut.)

Sen uylangan kun yodimdan sira chiqmaydi,

Mehmonlarni kutib oldimshirin so'z bilan,

Kulib yurib choy tashidim. Lekin yuragim

Ho'ngrab, ho'ngrab yig'lar edi. O, bilarmisan,

To'ying menga aza bo'ldi, yor-yor – marsiya.

O'sha kuni birinchi bor ichdim, mast bo'lib

Raqsga tushdim. Hamma yayrab qarsak chalardi.

Men bamisli qush qanotin yozib havoda

Charx urgandek alpon-talpon aylanar edim.

So'ng panada peshonamni devorga urib

Ovozimni chiqarmasdan dod deb yig'ladim...

O'sha kecha qishlokdan bosh olib ketganman.

Jalol

Taqdir ekan, nima qilay, menda gunoh yo'q.

(Termosli sayyoh yaqin keladi.)

Termosli sayyoh

Jalol aka! Choy domladim – quling o'rgilsin,

“To'qson besh” dan, bir piyola iching, ilindim.

(Kelib bo'sh stulga o'tiradi va termosning qopqog'iga choy quyadi.)

Tomosha xo'b qiziyapti. Chetda qolibsiz?

Suhbat chortang ko'rinadi...

(Iskandarga ishora qilib)

Tanishtiring. Kema katta, sayohatchi ko'p,

Tanishmadik.

(Iskandarga)

Mening ismim Kalxo'jailiyos.

(Sochiga ishora qiladi.)

Chayqalishda, qalay, ko'ngil aynimadimi?

Lekin yomon bo'ldi... Menga nash'a qilgani –

Hamma o'qchib, ko'ngli aynib cho'zilib qolgan,

Diktor bo'lsa radiodan:

(Diktor qizning ovoziga taqlid qiladi.)

"Kechki ovqatga!

Ishtahangiz karnay bo'lsin! Marhamat qiling!"

(Iskandarga choy uzatadi.)

Jalol

(Termosli sayyohga)

Xo'jailyos, choyxo'rlikni keyin qilamiz.

Bizni ozroq xoli qo'ying, sizdan iltimos.

Termosli sayyoh

Xo'p, xo'p! Gapning qoq beliga tepibmiz-da, a?

(Jalolga choy uzatib)

Lekin, aka, ikki ho'plam...

(Jalol qo'li bilan rad qiladi.)

Mayli, bo'lmasa.

(Choyni qaytarib termosga quyadi, qopqogini yopadi. Jalolga yaqin kelib, shivirlab)

Yangisidan bor... Bir kuni bir go'zal ayol

Qora dengiz sohilida yotgan ekan...

Jalol

(Ohista, lekin qat'iy)

Bas,

Bora qoling.

Termosli sayyoh

Bo'ldi, bo'ldi. Bora qolamiz.

(Iskandarga sinchiklab qaragancha uzoqlashadi.)

Jalol

(Iskandarga)

Qirq yil o'tdi, u gaplarni unut, qaridik,

Besh farzanddan o'n ikkita nabiramiz bor.

Zamon boshqa va zamonning dardlari boshqa.

Dunyo qalqib turgan bir payt – ahli olamning

Buyuk dardi qarshisida sening gaplaring

Juda mayda ko'rinadi, juda bachkana.

Iskandar

(Zaharxanda bilan)

Safsataga ammo g'oyat usta bo'libsan,

Jahon dardi... Olamshumul gaplar... Zamona...

Qalqib turgan zamin dardi kattakon dardu

Bitta qalbning azoblari, demakki, mayda,

Juda go'zal, tantanavor, soxta falsafa.

Jalol

Afsus, afsus. Yuragingda to'la kin ekan,

Bizni ko'rib suyunarsan deb o'ylagandim.

Nahot senda zarracha ham mehr qolmagan?

Nahot shuncha yil so'ngida boshqa gaping yo'q?

Iskandar

Tasavvur qil – barmog'ingga zirapcha kirs

Og'rig'iga qirq kun chidab yurarmi eding?

Qirq yil mening yuragimda zirapcha yotdi.

Senga uni aytmay avval nimani aytay?

U dunyoyu bu dunyo, bil, qo'lim yoqangda.

Jalol

U dunyoda ko'rganimda mayliga edi.

Jigarimni topdim-ku deb xursand bo'libman.

Mening ukam o'lgan ekan.

Iskandar

O'zing o'ldirding!

Ko'zlaringni katta ochib qara – qo'ling qon!

Meni vatangado qilding.

Jalol

Vatan so'zini

Tilga olma. Sen vatanga begona odam.

Ayb o'zingda. Bu gaplaring bari bahona.

Iskandar

Tani boshqa dard bilmaydi. Mabodo agar

Boshimga bu kunlar tushib yurtidan ketmasam

Men o'zimni Qorajarga tashlab o'lardim.

Qanday chiday, sevgan yorim, tunlar tushimda

Og'ushimda bo'lgan yorim qayliq bo'libmas,

Ostonamdan kelinoyim bo'lib kirdi-ya!

Ayt, men yana o'sha uyda yayrab yuraymi?

Qaytmading deb ta'na qilma, xonadoningga

O't qo'ymadim, shunga suyun.

Jalol

O't qo'yarmiding?

O'z tug'ilgan uyingga-ya! Qanday razolat!

Nega seni ko'rdim! Seni topgandan ko'ra

Vatan uchun qurbon bo'lgan ukamga yig'lab

Pok ruhini yodlab o'tsam bo'lmasmi edi.

Bu yerlarga nega keldim? – ukam qon to'kkan

Aziz yerni ko'zga surtsam bo'lmasmi edi.

Qahramon deb senga yodgor tiklab edim-a!

Iskandar

Tirigimni xorlab, urib qilding-u abgor,

O'ligimni e'zozlading. Tashakkur ming bor.

Sen bularning barchasini ukangga mehring,

Pok ruhiga hurmatingdan qilgan emassan.

Senda mehr bormi, yuksak xayollar bormi?

Yo'q, dilingda faqatgina hisob-kitob bor.

Yodgorlikni menga emas, sen o'zing uchun,

O'z obro'ying, o'z martabang uchun tiklading.

O'sha marmar Iskandarga xotira emas,

Sening yolg'on shuhratingga poydevor bo'ldi.

Ayt, ko'zimga qarab turib, to'g'risini ayt:

Mening yurtga qaytishimni istarmiding? Yo'q!

Chunki qaytsam poydevoring qulab tushadi.

Jalol

Tilingni tiy. Meni tahqir qilmoqqa hatto

Boshda tug'i borlarning ham haq-huquqi yo'q.

Men obro'ni sening qabring ustidan emas,

O'z mehnatim evaziga topganman.

Iskandar

Bekor!

Sen mehnatga emas, gapga juda ustasan.

Yoshligingda yengil yashab, yengil yurgansan.

Jalol

Ey, nodon, qirq yil ichida bir odam emas,

Olam axir boshqa bo'ldi.

Iskandar

Sen esa – o'sha!

Balandparvoz gaplaring ham, g'o'dayishing ham.

Shafqating yo'q! Mendan bir gap yashirmoqdasan,

Ikki marta savol berdim – javobing mujmal,

Onam bormi, tirikmi yo o'lganmi? Rost ayt,

Qo'rqma, tirik bo'lsa, yurtga chopib ketmayman,

Sen u yuksak arshingda bo'l, zabun etmayman.

Bilasan-ku, ul darboza menga berk, faqat –

Ayt, ezilib ado bo'ldi yuragim.

(Sukut. Iskandar may ichadi.)

Jalol

Tirik.

Bu yil sakson beshga bordi. Sening dog'ingda

Soya bo'lib qoldi onang. To shu kungacha

O'lganingga ishonmaydi. Har kun bechora

Qabristonga borib sening noming o'yilgan

Marmar toshga dardlarini aytib keladi.

Iskandar

Onaginam, onaginam!

(Peshonasiga uradi.)

Ey sho'r peshona,

Mendan baxtsiz bu dunyoda bir zot bormikin?

Seni unda ilhaq qilib bunda men ilhaq.

Gunohkorman, kechir, onam, nomardlik qildim

(Yig'laydi.)

Onajonim, meni sendan judo qildilar.

O'rtamizda buyuk jarlik paydo qildilar.

Vatanimga suzsam – bir kun, uchsam – bir soat,

Lekin o'sha jarlikdan men o'ta olmasman.

Bu dunyoda dargohingga yeta olmasman,

U dunyoga umid bog'lab qilarman toqat.

Meni sendan kim ayirdi?

(Jalolga)

Sen emasmi u?

Sen-ku meni o'z uyimdan begona qilgan.

Ukang sevgan qizni xotin qilib yashashga

Hech bo'lmasa elu yurtidan uyalmadingmi?

Xalq ko'ziga qanday qarab yuribsan? Uyat!

Uyat! Sendek aka bilan bir uyda emas,

Bir zaminda yashamoqdan nomus qilaman.

Nega bunday qilding? Nega? Javob ber, hozir!

(Qadahni urib sindiradi.)

Nega mening yuragimni sug'urib olding?

Jalol

O'zingni bos, mast bo'ldingmi? Nima gap o'zi?

Ko'rgan odam nima deydi? Es-hushingni yig'.

Iskandar

(Achchiq yig'laydi.)

Men burgaga achchiq qilib ko'rpa kuydirdim,

Pushaymonman, endi naf yo'q. Qayga bosh uray?

Kimdan najot kutay?

(Kayf ichida o'zini tamom yo'qotadi.)

Endi o'zing najot ber!

(Tiz cho'kib yolboradi.)

Meni kechir, ta'nalarim bari alamdand,

O'z yurtimga kaytaman, bas, meni olib ket.

Jalol

Tur o'rningdan, odamlarga tamosha bo'lma.

Iskandar

Kemada bir joy topilar, o'rin bo'lmasa

It singari bir burchakda yotib ketaman.

Bu yerlarga tashlab qo'yma meni, jigarim.

Jalol

Kayfing oshdi, bas, uyga bor, ertaga tongda

Mehmonxonaga kel. Faqat hushyor kel, xayr.

Iskandar

(Uning so'zlarini eshitmaydi, gapida davom etadi. Jalol chiqib ketadi.)

Vatan, meni tuprog'ingdan benasib etma,

Zarrin xatli sag'analar menga kerakmas,

Oq marmardan pog'onalar menga kerakmas,

Menga faqat bir quloq yer bersang, kifoya.

(Saodat kiradi.)

Saodat

Jalol aka, avtobusga!

(Ko'zi bilan Jalolni izlaydi.)

Iskandar

(Birdan hushyor tortib egnini tuzatib o'rnidan turadi.)

Menga ne bo'ldi?

Jalol qani?.. UZR, uzr...

(Ko'z yoshlarini artadi.)

Mana, hushyorman.

Kel, Saodat, bir dam o'ltir.

(Stulni to'yerilab, joy ko'rsatadi.)

Kayfim oshibdi.

Bosh aylandi, o'zimni sal yo'qotib qo'ydim.

Saodat

Toliqibsana, uyingga bor. Biz ham ketamiz.

Vaqt tugadi.

Iskandar

Shoshma!

Saodat

Xush qol.

Iskandar

Bir nafas to'xta,

Balki qayta ko'rishmasmiz esingda bormi?..

Saodat

Bu gapni qo'y. Biz yosh edik. Balog'atga ham –

Yetmagandik, u ishq emas, bir havas edi.

Iskandar

Havas edi, degin. Qani, harbir sevgi ham

O'sha havas kabi tiniq, beg'ubor bo'lsa...

Saodat

Taqdir ekan. Menda ayb yo'q. Shuncha yil o'tib

U savdoni esga olish nimaga kerak?

Iskandar

Begonaga tegib ketsang alam qilmasdi,

Kelib-kelib o'z akamga... Mening fojeam

Ibtidosi o'sha bo'ldi. Uydan bosh olib

Ketarkanman, qaytmayman, deb qasam ichgandim.

Qasam urdi. Vatanga zor bo'ldim oqibat.

(Sukut.)

Sevmagansan! Demak, bari sarob! Demakki,

Shuncha yillar yuragimda ardoqlagan his

U ham yolg'on bu dunyoning soxta jilvasi.

Ey, xudoyim! Bor bo'lsang ayt, men notavonni

Nega buncha sho'rpushona qilib yaratding?

(Yig'laydi.)

Nega jimsan? Bir nima de! Gapir, Saodat!

Yolboraman, meni alda, sevardim, deb ayt!

Baribir men g'ariblikda o'lib ketaman,

Axir sening vataning bor, uying, oilang.

Menda esa xotiradan o'zga nima bor?

(Saodat hayrat va qayeu ichida uzoqlashib boradi, ko'zdan yo'qoladi.)

Hech narsani ko'rmay qoldim, bu nechuk holat?

Qayerdasan? Tashlab ketma meni, Saodat!

So'nggi kema

Uchinchi manzara

Istanbul porti. Bir tomonda lotincha harf bilan peshtoqiga "Dengiz yo'llari" deb yozilgan baland bino. Bir tomonda "Beruniy" kemasi. Bizga kemaning bir qismi ko'rinadi. To'g'rida ko'm-ko'k Bosfor ko'rfazi. Kemalar. Machtalarda turli mamlakatlarning turli rangdagi bayroklari. Odamlar orasida bizga tanish sayyohlar ham har xil narsalar ko'tarib o'tadilar. Jalol bilan Saodat kiradi.

Saodat

(To'xtab, bir chekkaga o'tiradi.)

Sayohatga chiqmay o'lay. Voy oyog'im-yey.

Xotinini yomon ko'rgan er urmay-so'kmay,

Baland poshna tufli bilan safar qildirsin.

(Tuflini yechadi.)

Uyga qaytar kun bor ekan, ming qatla shukur.

Jalol

Qara, dengiz qanday ko'm-ko'k, osoyishta, jim.

Saodat

To'lqinini, bo'hronini ko'rmagan odam

Dengiz doim shunaqa deb o'ylashi mumkin.

Jalol

Inson ham shu. Farog'atda beozor, sokin,

Lekin yurak qatlarida to'fon yashirin.

Muxbir

(She'r o'qib kirib keladi.)

Men Bosforda bo'lmaganman hech,

Uni so'zlab berolmam senga,

Lekin moviy ko'zlaring har kech

Dengiz bo'lib ko'rinar menga.

Go'zal Bosfor!

(Fotoapparatini chiqaradi.)

Jalol aka, manguilik uchun

Bitta suvrat. Bundoq turing. Hov anov ko'prik

Osiyoni Ovrupoga ulab turibdi.

Ko'prikni ham tushiramiz. Go'zal chiqadi.

(Gap asnosida Jalol va Saodatni har xil qilib turg'izadi, manzara tanlaydi.)

Safarimiz olamshumul bo'ldi-da, aka,

Gazetaga katta ocherk tayyorlab qo'ydim.

Sarlavhasi – “Bechorahol go'zal Yevropa!”

Sizga aytsam, kelajakni o'ylamoq kerak!

Avlodlarga sizdan, bizdan nima qoladi?

Fotosuvrat! Bu kichkina masala emas,

Bu – lahzaning mangukka qo'l bergan chog'il!

(Nihoyat, tanlagan manzarasi o'ziga ma'qul bo'ladi.)

Shunday turing!

(Fotoapparatini to'yerilaganda mo'ylovli politsiyachi kelib, «mumkin emas», degan ishorani qiladi.)

Politsiyachi

No, no!

Muxbir

Pardon, pardon.

(Apparatini yopib, bo'yniga osadi, politsiyachi nariga ketadi.)

Qarang-a,

Shunday go'zal manzarani ololmay qoldik,

Attang, attang!

(Chiqadi. Sayyohlar yakka-yakka va to'p-to'p bo'lib kemaga qarab boradilar.)

Jalol

Sayohatning eng soz lahzasi

Uyga qaytish bo'lsa kerak. Qara, odamlar

Qanday xursand. Bir-biriga navbat bermasdan

Teploxodga chiqishyapti. Jo'nashga hali –

Roppa-rosa uch soat bor. Odamzod shu-da,

Bir safarga oshiqadi, bir vataniga.

(Sukut.)

Saodat

Biz-ku, bir oy o'tmay yurtni shuncha sog'indik.

Qirq yilni bir o'ylang...

Jalol

(O'yga cho'mib)

Og'ir... Juda hamog'ir...

Hech tasavvur qilolmayman.

Saodat

Qanday dahshatli!

Isitmada alahlagan odamga o'xshab

Tuni bilan qo'rqib chikdim. Bu ko'rganimiz

Dengizdagi chayqalishdek bo'ldi.

Jalol

Chayqalish –

Nima o'zi! To'fon bo'ldi! Men shu bir kunda

Go'yo butun hayotimni qayta yashadim.

Dunyo ostin-ustin bo'ldi.

Termosli sayyoh

(Boshqa sayyohlar bilan gurunglashib o'tib borarkan)

Hov, Jalol aka!

Omonmisiz? Safarimiz qaridi, mana!

Jalol

Xursandmisiz?

Termosli sayyoh

Ha-da, xursand bo'lganda qandoq,

Dunyoda o'z yurtimizdek jononasi yo'q.

London, Parij – shaharmi? Bir choyxonasi yo'q.

(Kemaga qarab yuradi.)

Kayutaga kiring, ko'k choy qilib beraman.

(Ketadilar.)

Saodat

O'ylab sira o'y tubiga yetolmayapman.

Iskandarning hamma gapi rostmi? U chindan

Yurt oldida gunohsizmi?

Jalol

Men ishonaman.

Saodat

Yo'qsa, nega vataniga qaytib bormadi?

Jalol

(Sinovchan tikilib)

O'zing ayt-chi?..

Saodat

Nahot bunga sizu men sabab?

Jalol

Rostini ayt! Iskandarda ko'ngling bormidi?

Saodat

Necha marta aytganman-ku, u mahalda biz –

Bola edik, bolalarda ishq nima qilsin!

Sizni ko'rgach quyosh chiqib go'dak havaslar

Tonggi tuman kabi zumda tarqalib ketdi.

Jalol

O'sha tonggi tuman boshqa odam boshida

Ketmas bulut, o'chmas soya bo'lib qolibdi.

Saodat

U hali g'o'r bola edi...

Jalol

O'sha g'o'r bola

Qorajarda bir kun menga tashlanib qoldi,

O'shanda men Iskandarni rosa urgandim,

Alqasos, u kecha meni qonga beladi...

Bu safar men yurak qonim bilan bo'yaldim.

Yomon bo'ldim, vijdonimdan yomon uyaldim.

Saodat

Demakki, men gunohkorman? Sizni jigardan

Judo qilgan men ekanman?

Jalol

Senda gunoh yo'q,

Men aybdorman.

Saodat

Rost gapiring... pushaymonmisiz?

Jalol

Nega endi?

Saodat

Iskandarni ko'rgandan buyon

Boshqachasiz, avzoingiz o'zgardi-qoldi.

(Yig'laydi.)

Nega sizni yaxshi ko'rdim? Peshonam qursin.

Men dunyoga kelmay o'lay. Bu ko'rgilikka –

Sababchiman. Pushaymonsiz, bilib turibman.

(Sukut.)

Sizda bundoq holat sira bo'lmagan axir,

Qiynalyapsiz, buni sezib men qiynalyapman,

Sayohatdan g'avg'o chiqib qarigan chog'da

Nahot shirin turmushimiz zahar bo'ladi?

Menga bunday qarash qilmang – o'rganmaganman.

Azob chekib yashasangiz... yo'q... bundan ko'ra

Men sababchi bo'lsam, mayli, mendan ajraling.

Jigaringiz mendan ko'ra azizroq.

Jalol

Bas qil.

Qiynalyapman. Rost. Ne qilay, jigarimekan,

Yuragimning bir parchasi yonib yotibdi.

Lekin, xotin, sen o'rtaga tarozu qo'yib

Men azizmi, u azizmi deb so'roq qilma.

Sen qismatim, u azobim, shuni bilsang, bas.

Pokligingga aslo-aslo shubham bo'lganmas.

Iskandarni urush qildi tirik xaroba,

Xarobaki, tiklab bo'lmas... urush bulmasa

Balki u hamo'z baxtini topib ketardi.

Asli uydan ketganda u yuragida kek

Mushtumdek qor edi go'yo. Umr yo'lida

Yumalata-yumalata tog'dek qilibdi,

Tog'dek qilib kek ostida o'zi qolibdi,

Endi uning yurtga qaytib berishi qiyin.

Saodat

Qaytishini xayolga ham keltira ko'rmang.

Sharmandalik bo'ladi-ya! Dabdaba bilan

Allaqaysi yurtidan tuproq olib kelgansiz.

Qancha marmar, oltin suvi – hisoblaysizmi?

Gap albatta pulda emas...

Jalol

Bas qil, Saodat.

Marmartoshni gapirasan, ukam qaytganda

Yana shuncha pul sarflab to'y qilar edim.

U tosh bunda

(Ko'kragiga uradi.)

Xarsang bo'lib cho'kib yotibdi.

Saodat

O'ylaysizmi? Qahramon deb yurgan ukangiz

Qochok chiqsa, siz kim degan odam bo'lasiz?

Jalol

Nega qochoq?

Saodat

Umri yurtidan qochib o'tganni

Qochoq demay nima deydi?

Jalol

Yo'q, u qochoqmas.

Qochoqlarni men ko'rganman – urushdan qochib

Yillab somonxonalarda yashaganlar bor.

Bilagiga o'q otganlar, yo barmog'ini

Bolta bilan chopib uzib tashlaganlar bor.

Men urushda, dushman tanki bosib kelganda

“Onajon” deb qochib qolgan zotlarni ko’rdim.

Ana ular qochoq, qo’rqoq... Iskandar esa...

Saodat

Xato qilmang, o’ylab ko’ring – siz kimu u kim.

Dong’i ketgan qahramonsiz, O’zbekistonda

Tanimagan bir odamyo’q. O’zingiz uchun

Siz Jalolsiz, lekin yurtga – Jalol Ahmedov!

Bu obro’ni tushirmoqqa hech haqqingiz yo’q.

Bular mening so’zlarimmas – o’z so’zlaringiz.

Axir doim takrorlaysiz – men avval xalqni,

Keyin jigargo’shalarni o’ylayman, deysiz.

Jalol

(Ikkilanib qoladi.)

Iskandar-chi?

Saodat

(So'zi ta'sir qilganidan quvvatlanib, hujumni davom ettiradi.)

Iskandar ham xuddi shunaqa.

U ham faqat el farzandi. U ham qahramon.

Vatan uchun qurbon bo'lgan tabarruk inson.

Qishloq uning nomi bilan "Iskandarobod,

Maktab uning nomi bilan – Ahmedov, axir.

Qolaversa, nabirangiz – bu yil maktabga –

O'sha nomi mashhur maktab ostonasiga

Qadamqo'ygan nabirangiz nomi Iskandar.

Siz bir jigargo'shangizni go'rdan chiqarib,

Boshqalarni go'rga tiqib qo'ymoqchimisiz?

Jalol

(Uf tortadi, xayolga cho'mib qoladi.)

Endi nima qilish kerak?

Saodat

Nima qilardik?

Iskandarni uchratmadik, ko'rmadik, tamom.

Jalol

Yo'q, bu endi mumkin emas. Uni ko'rdik-ku?

Bolalarning taqdirini o'ylamaysizmi?

Bir o'g'lingiz Ijroqo'mda muovin, biri –

Erta bir kun fan doktori bo'lib turibdi.

Jalol

Ana endi o'z gapingni aytding, Saodat,

“El-yurt” deysan, “qishloq shonu shuhrati” deysan.

Asli senda o'z oilang ham bola-chaqang

Foydasidan o'zga maqsad yo'q, bo'lmagan ham.

Saodat

Bu oila sizniki. Yo begonamisiz?

Men ne desamavval boshda sizni o'ylayman.

Bu obro'ni siz tomchilab yiqqansiz axir,

Endi uni paqir bilan to'kmokchimisiz?

Jalol

Men bu kecha bir lahza ham uxlaganim yo'q,

Iskandarning uzoq yillar chekkan dardini

Bir kechada yuragimdan kechirdim bugun.

Bu yerda men o'lib ketgan ukam bilanmas,

O'lib ketgan vijdon bilan uchrashib qoldim.

Sen bilmaysan, ancha-muncha gunohlarim bor.

Saodat

Yana qanday gunoh?

Jalol

Eshit, aytib beraman:

(Sukut)

Bu voqea o'n yetti yil ilgari bo'lgan.

Endigina rais bo'lib saylangan edim.

Erta bahor bir kun obkom vakili kelib

Bir piyola choy ustida gap ochib qoldi:

"Biz maslahat qildik, – dedi, – oblastimizda

Sizning kolxoz mash'al bo'lib turishi kerak.

Qurultoyga siz borasiz. Nutq gapirasiz”.

“Nega, – dedim – qo'shni kolxoz hamma jihatdan

Oldinda-ku...” “Yo'q, – dedi u, – hamma jihatni

O'ylamoqni bizga qo'ying. Siz munosibsiz.

Qahramonning akasisiz. Tabiat sizga –

Ko'p xislatlar berib qo'ygani

Ko'rsatkich bo'lsa...

Ko'rsatkichni to'g'rilaysiz... Yordam beramiz”.

Bo'shlik qildim. Ko'ndim. Shundan boshlanib ketdi...

Saodat

(Qo'rqib atrofga qaraydi.)

Tss... gapirmang. Sho'rim qursin. Sizga ne bo'ldi?

Bilasizmi qayerdasiz?

Jalol

Yaxshi bilaman

Sen ham shuni bilib qo'y. Biz yot bilmasin deb

Aybimizni yopa-yopa ko'p yutqizganmiz.

Men ahd qildim – yurtga qaytgach birinchi ishim –

Markazkomga borib hamma gapni aytaman.

Bu unvonu nishonlarim, shonu shuhratim

Bari soxta deb aytaman. Ne bo'lsa bo'lsin.

O'n yetti yil ich-etimni kemirib yotgan

Iztirobdan kutulaman.

Saodat

Bekor aytibsiz.

Esingizni yig'ib oling. Shuncha obro'ga

Shuncha hurmat-e'tiborga shukr qilmasdan...

Bu – tuzliqqa tupurish! E, qo'ying, gapirmang!

(Muxbir paydo bo'ladi va jim eshitadi.)

Jalol

Men tuzluqqa o'sha vaqtda tupurgan edim,

Endi uni toza qilib ketishim kerak.

Saodat

Og'ir bo'ling, har qanday rost degulik emas.

Muxbir

Barakalla, har qanday rost degulik emas.

Jalol aka, siz nohaqsiz, xotiningiz haq.

Jalol

Yana yetib keldingizmi? Men qayda bo'lsam,

O'sha yerda siz hamisha hoziru nozir.

Muxbir

Vazifamiz shundoq. Muxbir kasbi shunaqa,

Siz bor joyda biz hoziru nozir bo'lmasak,

Aka, sizga bu nishonlar qayokda edi!

Men yozganim uchun, mana, dong taratdingiz,

Yaxshi maqsad bilan tutgan qalam meni ham

Dong'ingizga sherik qildi... Qatoringizda

Bu ajoyib safar bizga armug'on bo'ldi.

Jalol

Bu armug'on peshonamning sho'ri bo'ldi-ku,

Qay baxtsiz kun duchor bo'ldim bu ko'rgilikka.

Hammangiz bir bo'lib meni yo'ldan urdingiz.

Muxbir

Endi naf yo'q o'kinishdan. Timsolni ko'ring!

Biz hammamiz bir kemaga tushgan odamlar!

Jonimiz bir. Hozir langar sizda. Kemani

Cho'ktirish yo omon saqlash bir sizga bog'liq.

Jalol

Maqsadingiz menga ayon. Timsol-pimsolni

Yig'ishtirib o'g'il bola gapni gapiring.

Fikringiz shu: yopiq qozon yopig'liq qolsin.

Muxbir

Men sizga aql o'rgatmayman. Mendan kattasiz,

Lekin biling: ish ochilsa, bir o'zingizmas,

Butun rayon, oblast, vodiylar badnombo'ladi.

Jalol

Xalq boshini haq ko'tarar, yolg'on egadi.

Muxbir

Bu gapingiz to'g'ri kelib menga tegadi.

O'ylaysiz-ki, siz bu ishni o'zingiz ochib

Mardlik qilib, ko'krak kerib yurasiz. Yo'q, yo'q!

Men-chi? Mening yozganlarim nima bo'ladi?

Ular ming-ming tiraj bo'lib har xonadonda

Jovonlarda savlat to'kib turibdi.

Jalol

Siz ham

Mardlik qiling.

Muxbir

Bo'pti, men ham mardlik qilaman.

Shu tobdayoq Moskvaga radiogramma

Yuboraman. Siz borguncha markaziy gazet

Sizni chalpak qilib hajviy lavha bosadi.

Ostidagi imzo agar meniki bo'lsa

Ajablanmang. Shu qo'l sizni mashhur qilgandi,

(Qo'lini ko'taradi.)

Endi shu qo'l manfur qilar.

Saodat

Naqadar dahshat!

Muxbir

Odessaga yetib borgach ertaga kema

Zinasiga chikib kelgan ikki azamat

Sizni “izzat-ikrom bilan” kutib oladi.

Qo'lingizga taqishadi ajoyib zanjir,

Bir zanjirki, jaranglashi ko'kragingizda

Jaranglagan ordenlarga juda hamohang.

(Saodat «oh» deb panjaraga suyanib qoladi.)

Jalol

(Muxbirga)

Ket bu yerdan! Yo'qol!

Muxbir

Men-ku yo'qolsam bo'lar,

Bu kasseta yo'qolmaydi.

(Ko'krak cho'ntagidan kasseta olib ko'rsatadi.)

Bunda yozug'lik

O'tgan kungi bozordagi uchrashuvingiz,

Kecha karvon saroydagi suhbat hammasi,

(Kassetani magnitofonga qo'yadi)

Biz Londondan magnitofon sotib olgandik.

Xo'p ish berdi.

Jalol

Ayg'oqchi!

Muxbir

Ha! Mana, eshiting

(Iskandarning ovozi)

Yodgorlikni menga emas, sen o'zing uchun,

O'z obro'ying, o'z martabang uchun tiklading.

O'sha marmar Iskandarga xotira emas,

Sening yolg'on shuhratingga poydevor bo'ldi.

(Shig'illagan ovoz. Lenta o'tishi)

Ukang sevgan qizni xotin qilib yashashga

Hech bo'lmasa elu yurtidan uyalmadingmi?

Qanday chiday, sevgan yorim, tunlar tushimda

Og'ushimda bo'lgan yorim kayliq bo'libmas,

Ostonamdan kelinoyim bo'lib kirsaya!

Jalol

(Kuloqlarini berkitadi.)

O'chir, deyman, o'chir! Iblis! Yo'qol ko'zimdan!

Muxbir

Mayli, ketdim. Jahlingizdan tushgach o'zingiz

Kassetani o'n ming berib mendan olasiz.

Suvratlarning bahosi sal qimmat bo'ladi.

(Fotoapparatiga ishora qiladi.)

Saodat

(chetga)

Bu o'lim-ku.

Muxbir

Hazillashdim... Pora olmayman.

Buni zamon ko'tarmaydi. Yozgan maqolam

Qalam haqi, shon-shuhrati menga yetadi.

Sarlavhani topib qo'ydim: "Vatangado kim?"

Qalay, zo'rmi? Xa-xa-xa-xa! "Vatangado kim?"

Bo'pti, xayr.

Saodat

Yo'q-yo'q! To'xtang! Sharmanda qilmang.

Jalol aka! Biz hech kimni ko'rganimiz yo'k,

Hech voqea bo'lgani yo'q! Shunday emasmi?

Jalol

Shunday emas. Mard bir o'lar, nomard esa yuz.

Men fikrimdan qaytmayman.

Muxbir

Xo'p. Ixtiyor sizda.

(Chiqadi.)

Jalol

Tamom! Bari tamom! Shonu shuhrat, martaba,

Izzat-obro', men tilagan sokin keksalik.

Ofat to'lqin yelkasida meni ko'tarib

Olib borib toshga urdi. Chil-parchin qildi.

Oqibatda nima bo'ldim? Osmonga qarab

Varanglatib kimdir otgan mushak men bo'ldim,

Ayyom kuni dumchasiga "ofarin" degan

Shior bog'lab uchirilgan pufak men bo'ldim.

Shamollarda darillagan, ipi uzilib

Endi yerga tushayotgan varrak men bo'ldim.

(Sukut.)

Iskandarga, bosh egib bor yurtingga; dedim,

Mana o'zim yurtga boshni egib boraman.

Kechir, Vatan, shuhratparast ekanman, kechir.

Iskandar – oq, men oldingda yuzi qoraman.

G'arib yurtda u xoinmas, inondim, bildim,

Men bag'ringda yashab turib nonko'rlik qildim.

Saodat

Yo'q! Gapirmang! So'zingizni shamollar olsin,

Ko'rganimiz tush – dahshatli tush bo'lib qolsin!

Yolvoraman, hali vaqt bor, bu gapdan qayting,

Iskandarni ko'rmadim, deng. O'lgan deng, ayting!

(Jalol jim.)

Nega jimsiz? Ko'zdan oqqan yoshginam bilan,

Yillar g'ami oqartirgan boshginam bilan

Egilayin, oyog'ingiz o'payin.

(Iskandar qo'lida tugun bilan paypaslanib kirib keladi va quloq solib turadi.)

Qo'ying.

Shundoq qilmang. Mayli, mening bag'rimni o'ying,

Lekin sizdan farzandlarga jafo qolmasin,

Isnod degan bir umrlik balo qolmasin.

Yalinaman, yovoraman.

Iskandar

Senmi, Saodat?

Nega endi yig'layapsan, bu nechuk holat?

Yig'i senga yarashmaydi, boshingni ko'tar,

Dunyo o'zi aldoqchi, qo'y, hammasi o'tar.

Sen Vatanga qaytayapsan – yo'ling bo'lsin oq...

Saodat

(Iskandarga g'azab bilan)

Yana paydo bo'ldingmi sen – battol, shumoyok,

Hammasiga sen sababchi – nega o'lmading?

Nega paydo bo'lding, beiz g'oyib bo'lmading?

O'zing kabi bizni baxtiqaro qilding-ku,

Yurtimizda yurtimizdan judo qilding-ku.

Jalol

(Saodatga)

Ovozingni o'chir, hozir bo'g'ib tashlayman!

Saodat

Mayli, bo'g'ing, ko'zlarimni o'ying, roziman,

Begona yurt mozoriga qo'ying, roziman.

O'lgan yaxshi yashagandan ko'ra sharmisor.

Iskandar

Qo'y, Saodat, bunday so'zni tilingga olma,

Men o'lganman, yer yuzida yo'qman, qiynalma.

O'ylaginki, biz bu yorug' dunyoda emas,

Osmonlarda bir daqiqa bo'ldik hamnafas.

Biz yo'q! Yurak, ruhlarimiz qildi muloqot.

(Jalolga)

Saodating – gavharing, qil uni ehtiyot!

Buni senga aytayapman!

Jalol

Iskandar hayot!

Tamom! Buni odamlarga aytib bo'lganman.

Saodat

Undoq bo'lsa, hisoblang-ki, men ham o'lganman.

Yo'q, bormayman yurtga tavqi la'natni osib.

Iskandar

Saodat, sen buni hatto qilmagin xayol,

G'ariblikni dushmanga ham ravo ko'rmasdim,

Ixtiyorim bo'lsa bunda bir zum turmasdim,

Bilarmisan, nechun qilar nay dardli navo?

Qamishzordan ayrildim deb u dod etarmish,

Chamanlarda, bog'larda hamfaryod etarmish.

Men to'qaymas, jannatimdan bo'ldim-ku judo!

(Jalolga)

Esingdami, Jalol, eski guzarda bir chol

Devonavash o'ltirardi, egni turfahol.

Ko'zi ko'rmas edi, bizlar kulib o'tardik,

Do'ppisiga chaqamas, tosh tashlab ketardik.

Gohi deyman haddan ortiq ezganida g'am,

Qani edi, o'z yurtimda o'sha chol bo'lsam.

Gado emas, podsho sezar edim o'zimni,

Yuragimni quvonchlarga to'ldirar edim.

Do'ppimga tosh solib emas, tepib o'ynashsa

Bolalarni duo qilib o'ltirar edim.

Jalol

Yurtingga qayt, endi senga monelik yo'q hech.

Iskandar

Jon deb borar edim, uchar edim, lekin – kech.

Umr guli ketdi, cho'pdek ustixon qoldi.

Endi faqat o'limdegan bir imkon qoldi.

Vatanimga ne yuz bilan, ne deb qaytaman?

Jalol

Seni ko'rdim, onamizga qanday aytaman?

Iskandar

Ayta ko'rma, yolvoraman, onam bilmasin,

Jarohati yangi bo'lib faryod qilmasin.

(Tugun uzatadi.)

O'zimdan deb shu sovg'ani unga olib bor.

Endi onam diydorini ko'rmog'im dushvor.

Tirik yurib dargohida bo'la olmadim,

Farzand bo'lib xizmatini kila olmadim.

Unga atab ikki-uch xil kiyimlar oldim,

Bir kuniga yaratar deb buyumlar oldim.

Ehtiyotga jamg'arganman – shuni olib bor.

So'qqaboshman, kunim yaqin, menga ne darkor.

Jalol

Onamizga bo'z ko'ylagu doka ro'moldan

Uzga narsa darkor emas – chiqar xayoldan –

Unga sovg'ang emas, o'zing keraksan, axir.

Iskandar

Yalinaman, ol, bunchalar bo'lma toshbag'ir.

Jalol

Nasib etsa, bir kun o'zing olib borasan.

Iskandar

(Qat'iy)

O!

Jalol

Bas, jindek mehrimni hamerga qorasan.

Takror deyman, buyumingga onang zor emas.

Toshbag'ir kim, senmi, menmi, o'yla bir nafas.

Uzoq qirq yil sen onani qidirganing yo'q.

Men borman deb, tirikman deb bildirganing yo'q.

Biznes degan girdibodning domida yurding,

Kuch borida boylikka mast, ayshingni surding.

Endi qarib, kuchdan qolib, baridan ayru,

Bu olamning havaslari bo'lganda abas,

Mehru saxo kasb etibsən – hayot o'zi shu –

Kambag'aldek saxiy yorug' dunyoda bo'lmas.

Achchiq gaplar aytdim, garchi har bir so'zim o'q –

Jarohatingga tuz sepish niyatimda yo'q.

Senga boqib vijdonimni o'ylayotirman,

Men ham senga vijdon bo'lib so'ylayotirman.

Rost ayt! Agar uchrashtirsa tasodif holat

Sen onangni tanirmiding? Eslaysanmi? Ayt.

Iskandar

Aka, meni ado qilding. Urding beshafqat.

Tani boshqa dard bilmaydi. Bu chin haqiqat.

Ha, men xuddi o'rmonzorda adashib qolib,

Onabo'ri emchagini so'rgan bolaman.

Shu o'rmonda umrim o'tdi, shunda qolaman.

Lekin menga qattiq tegding, xayrlashar chog'

Endi bitta voqeani esga solaman.

Bu hech kimga aytilmagan sir edi alhol,

Saodat, kel, yig'ingni qo'y, sen hamquloq sol.

(Yiye-lab o'tirgan Saodat beri keladi.)

Roppa-rosa o'n to'qqiz yil bo'ldi o'shanga.

(Jalolga)

U paytda sen rais emas, brigadir eding,

Yodingdami, marokashlik uchta mehmonga

O'z dalangni ko'rsatganding.

Jalol

Ha-ha, esimda.

Paxtachilar edi.

Iskandar

Balli. Ular o'sha kun

Yotib qoldi.

Jalol

Avgust edi. Kolxoz bog'iga

Joy qilgandik.

Iskandar

Ha. Sen endi yaxshilab esla,

O'shalarining biri edi Ibn Mutavakkil...

Jalol

Bo'ldi, bo'ldi! U sen eding. Endi esladim.

Nahotki sen!

Saodat

(Chetga)

Oh, men axir osh damlagandim,

Qandoq uni tanimadim? Nega sezmadim?

U shiyponda imo bilan suv so'raganda

Men kosada suv keltirib berdim. U olib,

Mendan ko'zni sira uzmay sipqargan edi.

U ko'zlarda dard bor edi, mehr bor edi.

Quvonch bilan g'am aralash sehr bor edi.

Iskandar

O'sha kun men xuddi tushda ko'rgandek ko'rdim

Birga yong'oq o'ynab yurgan o'rtoqlarimni.

Oqshom kolxoz klubida uchrashuv bo'ldi,

Men hayratdan odamlarga termular edim:

U amakim, u opam, u bolalik do'stim...

Kampirlarning orasidan ko'zim javdirab

Men onamni izlar edim, topa olmasdim.

Tirik bormi yo o'lganmi – bila olmasdim.

Bir o'yladim – sharta tursam – qichqirib aytsam:

Ey siz, jigargo'shalarim, qadrdonlarim,

Jondoshlarim, men Marokash fuqarosimas,

O'zingizning Iskandarman. Tirikman, desam.

Ana unda tomoshayu qiy-chuvni ko'ring.

Bazo'r tilni tishlagancha o'ltirdim.

Jalol

Nega?

Nega o'zni tanitmading?

Iskandar

Qandoq tanitay?

Xiyonatsiz ekanimga isbotim qani?

Bir yarim yil Rurning qaro shaxtalarida

It azobin chekkanimga qog'ozim bormi?

Yo fashistning soqchisini o'ldirganimda

Undan tilxat olganmidim? Meni chalajon

O'rmonzorda topib olgan nemis kampir ham

Hujjat yozib, barmoq bosib bermagandi-ku.

Kim ishonar edi menga? Kim bo'lar edim?

E'zoz bilan el yelkada ko'tarib borib

Qabristonga eltib qo'ygan o'lik ertasi

Ma'arakaga salom berib kirib kelsa-ya!

Tasavvur qil, qandok holga tushar xaloyiq!

Tishni tishga qo'ydim. Yig'in tamom bo'ldiyu

Biz shiyponga borib yotdik. E-voh, o'sha tun

Lazzati bir jahon edi, dardi bir jahon,

O'lgunimcha xayolimdan nari ketmaydi.

(Sukut.)

Oydin kecha edi. Xushbo'y dalaning isi

Dimog'imni erkalardi. Men ko'z yummasdan

Yulduzlarga qarab yotdim, shashqator yoshim

Sahargacha yuzlarimdan oqib yostiqa

Toma berdi... toma berdi... jiqqa ho'l qildi.

Tongga yaqin asta turdim. Hamma uyquda,

Qorovul hamuxlar edi. Bog' eshigidan

Katta yo'lga chikdim – tanish o'sha yo'l bilan

Hovlimizga qarab yurdim. Oyoqyalangman.

Bu dunyoni unutganman, bolaga o'xshab

Yuguraman, entikaman. Oyoq ostimda

Go'daklikdan tanish yumshoq va iliq tuproq,

Bir yayrayman, bir yig'layman, o'krab yig'layman.

Saodat

Ey falak, bu ne iztirob! Chidab bo'lmas hech!

Iskandar

Tor ko'chaga burildimu nim qorong'uda

Tanish tutni ko'rdim. Ichimo'rtanib ketdi.

O'sha ariq, o'sha devor, o'sha darboza.

Xuddi meni kutgan kabi qiya ochilgan.

Qanday mardlik, qanday jur'at keldi, bilmayman.

Men hovliga kirdim, ana u bir tup o'rik,

Ana o'sha tandir – onam bir zamonlarda

Non yopganda menga atab kulcha qilardi.

Eski ayvon. Astagina bordimu ko'rdim!

Onaginam sokingina uxlab yotardi.

Oy nurlari oppoq sochu kipriklarida

Aks etardi. Ko'zlarimni qoplab kelgan yosh

Nogoh uning ruxsorini to'sdi. Oh, onam

Onaginam, o'g'ling shundoq yoningda turib

Erkalanib siynangga bosh qo'ya olmaydi,

Bola bo'lib hidlaringga to'ya olmaydi.

O'sha lahza ona bilan farzand orasi

Oh, naqadar yaqin edi, naqadar uzoq!

Qoshida men uzoq-uzoq o'ltirar edim.

Lekin qo'rqar edim, onamuyg'onib qolsa,

Meni olam bilmasa ham u bilar edi,

Bolajon deb quchog'iga jo qilar edi.

(Sukut.)

Tong otmasdan, hali ko'kning Zuhrosi so'nmay,

Quyosh ham ilk nurlarini sochmasdan burun

Yana o'sha tanish tuproq ko'chani bosib

Ortga qaytdim. Bir payt boqsam, guzar tomonda

O't shu'lasi ko'rindi u yonga yurdim.

Eski guzar endi katta sayhon bo'libdi.

O'rtasida ulkan haykal – soldat haykali

Mangu olov kosasini ushlab turibdi.

Yaqin bordim. Marmar lavha. O't shu'lasida

Porlab turar zarrin xatlar yozilgan nomlar:

Mirkomilov, Abdullayev, Sobirov, Sherov –

Bari mening tengqurlarim, og'aynilarim.

Ular bilan biz ikkita eski do'ppining

Orasiga paxta tiqib to'p tepar edik.

Anavini "chatoq" derdik, buni "pakana",

Mirzaxalil "g'irrom" edi... Falak gardishi

Qirq ikkita bo'z bolaning shirin jonini

Qirq ikki tup atir gulga aylantiribdi.

Nari bordim. Alohida tiklangan qabr,

Bo'y barobar marmar lavha. Boshida yulduz.

Kim ekan deb qiziqdimu o'qidim. Hayhot!

Hayhot, dunyo! Sening bundoq ishlaring bordur,

Qabristonga birov yori, birov farzandi,

Birov ota, onasini yo'qlab boradi.

Men-chi, u kun, ne so'z bilan bayon etayki,

O'z qabrimning tepasida o'zim turardim.

Derdim, falak nega meni shu holga solding,

Haddu poyon bormi alam, dardu sabrimga.

O'zim tirik mozor bo'lib kelib turibman

Menga nasib etmagan shu sovuq qabrimga...

Ey voh, endi men yurtimga qandoq qaytaman,

Ne yuz bilan o'lmaganman deya aytaman?

Saodat yig'lab nari ketadi.

Shu payt kema tomondan "Qaro ko'zim" qo'shig'i yangraydi. Jalol, Saodat, Iskandar kema tomonga qaragancha uzoq jim qolishadi. Qo'shiq bo'linadi.

Ovoz

“Diqqat! Diqqat! Beruniy teploxodining barcha sayyohlari diqqatiga. Bugun kemada O‘zbekiston kuni e’lon qilinadi. Barcha qardosh respublikalarning vakillari bugun O‘zbekiston mehmonlari bo’ladilar. Kechsoat to‘qqizda tomosha zalida to‘planishingizni so‘raymiz. O‘zbek sayyohlari ishtirokida konsert bo’ladi. Diqqat, diqqat! Teploxod jo’nashiga o’n besh daqiqa vaqt qoldi. Teploxodga chiqishingizni so‘raymiz. Bugungi kechki tadbirimiz mutasaddisi Jalol Ahmedov, o’n yettinchi kupega zudlik bilan yetib keling! Diqqat! Diqqat!”

Jalol

Nasib qilsa ko’risharmiz, xayr, Iskandar!

Endi yurtga yashirinmas, o’zing bo’lib bor.

Oltmish – hali o’ta ketgan qarilik emas,

Ko’zlaringni davolaymiz – hali yashaysan.

Iskandar

Umr o’tdi.

Jalol

Bilki, inson umridan agar

Bir kun muddat qolgan bo'lsa, o'sha muddatni

Poklanishga sarf etmog'i kerak. Ha, shunda

Nopok o'tgan – butun umr bir tush bo'laru

O'sha bir kun hayot bo'lar. Chinakam hayot,

Boshqa gapim yo'q, Iskandar, omon bo'!!

Iskandar

Xayr!

(Jalol ketadi. Saodat keladi.)

Saodat

Iskandar, sen meni kechir, o'zim bilmasdan

Hayotingga zavol bo'ldim. Endi vijdonim

O'lgunimcha menga azob beradi. Tushun.

Akangga chin sevgi bilan bog'langanim rost.

Hozir unga juda qiyin. Yoniga boray.

(Kema tomonga bir necha qadam qo'yib orqaga qayriladi.)

Endi bildim, haqiqat bir yuksak tog' ekan,

Undan ko'zni yumish mumkin, ters qarash mumkin,

Ammo tuproq bilan ko'mish beimkon ekan.

Senga esa so'nggi so'zim: Vatanningga qayt.

O'tgan ishlar o'tdi. Endi qolgan umrni

Yolg'on bilan emas – halol va pok yashaylik.

Peshonada nima bo'lsa shuni ko'ramiz.

Iskandar

Saodat, men umrimborki, sendan roziman,

Minnatdorman, bu qabohat to'la dunyoda

Sening yoding pokizalik timsoli bo'lib,

Shu'la bo'lib hayotimni yoritib turdi.

Shu nur haqqi, minnatdorman, bor bo'l, omon bo'!

Teploxod gudok chaladi.

Saodat

Ko'rishguncha xayr, Iskandar!

Iskandar

Saodat, oq yo'li!

(Saodat ketadi, Iskandar sohilda yolg'iz)

Ana, kema, Vatanimning bitta bo'lagi.

Oh, Vatanim buncha yaqin, buncha uzoqsan,

O'rtamizda ikki qadam masofa, xolos.

Ikki qadamqo'ysam – tamom, quchog'ingdaman,

Ammo o'sha ikki qadam – ikki dunyoning

Orasicha yo'ldir. Go'yo tug'ilmoq, o'lmoq

Sanalari orasida turgan chiziqcha...

Ana, kema yo'lga chiqdi. Endi u mendan

Beg'ubor u yillarimdek uzoqlashadi.

Bir dam to'xta, bolaligim, moviy bahorim,

G'urbat yurtga tashlab ketma meni, diyorim.

Uzoqlashma. Ko'z oldimda turgin bir nafas.

Sen bu ojiz diydamga nur bergin bir nafas,

Sening bilan eng baxtiyor onim ketmoqda,

Qurib qolgan vujudimdan jonimketmoqda.

Yurtim, kemam to'lqinlarning ustida qalqib,

Girdoblarga ko'krak urib ketib boradir.

Yo'q, u – oftob, menga tunni qoldirib, balqib

Yorug' kunduz maskaniga yetib boradir.

Endi menga shabi hijron falakda tanho

Sargardon bir yulduz kabi mo'ltirash qoldi.

Xar yil bir bor bandargohga kelib umidvor,

Sayyohlardan "bir qaft tuproq" deb tilash qoldi.

Xayr

Erkin VOHIDOV